

FIGYELŐ

A magyar könyvtárügy útmutatója.¹ A tudományos és műszaki forradalom korának könyvtára már nem passzív szolgáltató intézmény, hanem a kutatás és művelődés aktív segítője, mely munkája során maga is alkotó munkát végez, tudományos könyvtár esetében pedig önálló tudományos műhellyé is válik. A magyarországi könyvtárakat e minőségi jellegű változás mellett igen nagyarányú mennyiségi és szervezeti fejlődés is jellemzi, mely indokolttá, sőt kívánatosná tette, hogy a hazai könyvtárakról vagy inkább a könyvtárügy egészéről önálló útmutatót bocsássanak a kutatók és minden könyvtárt használó ember rendelkezésére.

A *Könyvtári Minerva* két tekintélyes kötetét a több mint harminc év előtti *Magyar Minerva* részleges folytatásának tekinthetjük, annak ellenére, hogy a bevezetés leszögezi: „jelen kiadvány nem szerves folytatása a Magyar Minervának, nem tartalmazza a múzeumok, levéltárak, tudományos intézetek . . . adatait”. Kétségtelen, hogy csak könyvtárakra szorítkozik, de ezt viszont rendkívüli részletességgel és alapossgal. Reméljük és kívánjuk, hogy a könyvtárak kezdeményezését követni fogják a tudomány és a kultúra egyéb intézményeinek hasonló teljességgel és körültekintéssel elkészített „rész-Minervái”, melyek együtt alkotnák az annyira hiányolt új *Magyar Minervát*.

A *Könyvtári Minerva* felépítésében a hasonló külföldi vállalkozások legjobb hagyományait egyesíti, de sok tekintetben jóval többet is ad azoknál. Az első kötet a *Tudnivalók a használathoz* c. bevezetéssel kezdődik, melyet Kovács Máténak *A magyar könyvtárak országos rendszere* c. áttekintése követ. Ez a rész a felszabadulás utáni új magyar könyvtári kultúra fejlődésének főbb mozzanatait, tényezőit és eredményeit mutatja be számos érdekes adat és ábra segítségével, ismerteti a magyar könyvtárkultúra szervezeti felépítését, a hálózati elv jelentőségét és rendszerét. (Ez után kívánkoznék — véleményünk szerint — az országos könyvtárügyi intézmények és hatóságok működésének ismertetése, ami azonban a második kötetben található.)

A fejlődés és a rendszer elemzését a hazai könyvtárak hálózatonkénti leírása követi. A hálózatok szerinti csoportosítás — úgy gondoljuk — a legalkalmasabban megválasztott rendszerezési elv volt, mely módszertani „korszerűsége” mellett az eligazodást is jelentős mértékben megkönnyíti, és egy-egy nagyobb szakterületről jobb áttekintést nyújt. Ez tette egyébként könnyebbé az újszerűen végzett adatgyűjtési munkát is: az adatgyűjtést ugyanis hálózatonként és a hálózatot ismerő belső munkacsoportok segítségével, a megkérdézett intézmény viszonylagos fontosságától függően nagyobb vagy kisebb részletességgel, de azonos szempontok szerint hajtották végre.

¹ *Könyvtári Minerva*. (Fel. szerk. FARAGÓ Lászlóné.) [Közread. az] OSzK Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Bp. soksz. — 1. köt. 1965. XLII, 684 l. 2. köt. 1965. 234 l.

Az akadémiai könyvtári hálózatot követi az iskolai, levéltári, mezőgazdasági, műszaki, orvostudományi, szakszervezeti, területi (városi és megyei, ezen belül járási és községi), tudományegyetemi könyvtári hálózat, majd a nemzeti könyvtár, illetve az OSzK és a műemléki könyvtárak ismertetése után a hálózathoz nem tartozó vagy hálózattal nem rendelkező könyvtárak zárják a sort. Az egyes hálózaton belül a sorrend az országos, illetve a hálózat központi könyvtára és viszonylagos súlyuk sorrendjében a hálózati könyvtárak, a területieknél a megye és ettől lefelé. A hálózaton kívüli könyvtárak igen tarka képet mutatnak, melyben — ezúttal betűrendben — országos hatáskörű intézetek, szervezetek, intézmények, iskolák, múzeumok, kiadók, stb., nagyobb vagy kisebb könyvtáraitól különböző jellegű magányújteményekig minden fellelhető.

Az ismertetések részletessége is a bemutatott könyvtár nagyságától és súlyától függ. A legkisebb könyvtár esetében is megtaláljuk a nevét, címét (telefonját), az Országos Gyarapítási Jegyzékben használt kódját (ha van), alapítási évét, jellegét, állományát és a legtöbb esetben a vezetőjét is. Nagykönyvtárak esetében az alapvető adatok még a következőkkel egészülnek ki: a könyvtár részletesebb címe (nevének angol és orosz fordítása), katalógusainak típusa és rendszere, története, főhatósága, gyűjtőkörének részletes leírása, részesül-e kötelempéldányban, igénybevétele, olvasótermei, tájékoztatómunkája és egyéb szolgáltatásai, állományának részletes leírása, a dolgozók száma, a könyvtárról szóló irodalom és a könyvtár kiadványai. Az ismertetések részletessége e két véglet között számos változatot mutat, ami azonban nem tekinthető a munka fogyatékoságának, mivel egyrészt a szerkesztők itt is tekintetbe vették a bemutatott intézet viszonylagos fontosságát, másrészt az adatszolgáltatás gyakran elkerülhetetlen hiányossága nem teszi lehetővé a teljességgel egységes feldolgozást. Ez utóbbi különösen a hálózaton kívüli könyvtárak esetében szembetűnő.

A második kötet túlnyomó része mutatókat tartalmaz (intézmények betűrendes, rendkívül sok szempontot sűrítő, szinte túlságosan is alapos mutatója, angol és orosz nyelvű betűrendes mutató, helység és névmutató, gyűjtőkörök, különgyűjtemények, hagyatékok betűrendes mutatója).

A mutatókat követi az országos könyvtárügyi intézmények ismertetése (összeállítói: FARAGÓ Lászlóné, KÓHALMI Béla, SZÉKELY Sándor és GOMBOCZ István), valamint egyéb szervek és intézmények bemutatása: központi könyvtárügyi szolgáltatások (HARASZTHY Gyula), a Könyvtártudományi és Módszertani Központ (BERECZKY László), a könyvtárosképzés rendszere (FÜLÖP Géza és VADÁSZ Ferencné), a könyvtári vonatkozású kiadványok (BERECZKY László). A *Könyvtári Minerva* igen hasznos kiegészítése KÉKI Béla összeállítása a magyar könyvkiadás és könyvterjesztés szervezetéről.

Megemlítendő, hogy a *Könyvtári Minervát* egyidejűleg orosz és angol nyelven is megjelentették. Mindkét idegennyelvű kiadásban azonban a munka legfontosabb része, a könyvtárak ismertetése magyar nyelven, a magyar kiadás változatlan szövegével jelent meg, s ez felvetheti a kérdést, vajon érdemes volt-e így három nyelven kiadni. Talán célszerűbb lett volna többnyelvű tartalomjegyzékkel és bevezetővel, rövidebb; de többnyelvű ismertető tanulmányokkal, s a könyvtárismertetésekben egységes; mindhárom nyelven feloldott rövidítésekkel egyetlen kiadásban megoldani.

A kiváló szakemberek közreműködésével készült *Könyvtári Minervának* pusztán tartalmi ismertetése is kellően megmutatja, milyen nagyigényű és fáradtságos munkát végeztek összeállítói, mikor ilyen részletes képet adtak a magyarországi kulturális élet egyik szektoráról, s ezzel — mint említettük — több szempontból felülmúlták a hasonló külföldi vállalkozásokat. Nagyon reméljük, hogy a tudományos és kulturális intézetek *Minervái* sem sokáig váratnak már magukra.

SZÉKELY DÁNIEL

Az állam- és jogtudomány új könyvtári osztályozási rendszere a Szovjetunióban.

I. *A szovjet könyvtári és bibliográfiai osztályozási rendszer. Táblázatok a tudományos könyvtárak számára* c. sorozat 17. kötete az Állam- és jogtudományok (az osztályozási rendszer X jelzete) osztályozását tartalmazza.¹ A kötetet az állam- és jogtudomány osztályozásának elvi kérdéseiről, az állam- és jogtudomány és más érintkező tudományterületek elhatárolási problémáiról, továbbá a munka egyes részeinek szerkezetét és tartalmát magyarázó, részletes ismertetés vezeti be. A bevezető rész végül rövid gyakorlati útmutatást ad a jelzeteles technikai kivitelezéséhez.

A szovjet új osztályozási rendszerben az Állam- és jogtudomány főcsoport főosztályai a következők:

X0 Általános állam- és jogelmélet; X1 A politikai tanok története; X2 Állam- és jogtörténet; X6 A szocialista országok állama és joga; X7 A gyarmati függőség alól felszabadult országok állama és joga; X8 A tőkés országok állama és joga; X91 Nemzetközi jog (nemzetközi közjog); X93 Nemzetközi magánjog; X99 Egyes jogágak.

Az egyes főosztályokat megelőzően a táblázat kb. az ETO közös alosztásainak megfelelő részletezéssel, de magában a fő táblázatban osztályozza az általános kérdéseket (tudománytörténet, személyi kérdések, nemzetközi kongresszusok, konferenciák, a kutatóintézetek, a tudományos kutatás szervezete, a személyi utánpótlás, a jogi oktatás, a kutatómunka módszertani és technikai kérdései, a jogi bibliográfia, a jogi irodalom egyes közzétételi formái: könyv, folyóirat, gyűjteményes mű, enciklopédia, szótár stb.). Ezzel a részletezéssel a táblázatok nemcsak az osztályozásnál, hanem — ezen túlmenően — a katalógusépítésénél is jelentős feladatot töltenek be s a katalógusok szerkezetének egységességét is biztosítják.

II. A szovjet szakozási rendszer általánosságai (betű- és szám-kombinációk) általában ismeretesek. Az új táblázatok azonban tartalmi szempontból figyelemreméltóak. Az állam- és jogtudomány szovjet osztályozási táblázatainak általános szerkezete ugyanis a szocialista állam- és jogtudományban általánosságban elfogadott jogrendszeri tagozódáson épül fel. Ez annyira eltér a könyvtári osztályozásban eddig nálunk alkalmazott rendszerektől (ETO, a porosz rendszer különféle változatai stb.), hogy a jogi könyvtári osztályozás és főleg a katalógusépítés számára meggondolkoztató és a használt rendszerek továbbfejlesztésénél alkalmazható megoldásokat is tartalmaz. Az ilyen jellegű áttekintés azonban ezeken túlmenően a nem-jogász könyvtárost is érdekelheti, mert éppen az ETO-ban nem szereplő fogalmak szakozásához ad tájékoztatást.

Az *általános állam- és jogelmélet* című főosztály (X0) öt osztályra tagozódik,² az egyes osztályoknak a szovjet könyvtári osztályozási rendszer technikai megoldásainak megfelelően betű-, illetőleg számjelzetekkel ellátott, további részletes tagozódásuk van.

¹ Библиотечно-библиографическая классификация. Таблицы для научных библиотек. Выпуск XVII. X Государство и право. Юридические науки, Москва, Издательство „Книга”, 1965. 369. p. A művet V. F. GUBIN — L. A. KROTOVA — Sz. M. ROTAROVA állította össze, számos neves jogász (Sz. N. BRATUSZ', Sz. L. ZIVSZ, Sz. F. KECSEKJAN, E. A. FLEJSIC, M. G. KIRICSENKO és A. V. MICEVIC) bevonásával.

² X01 Az állam- és a jog lényege, keletkezése, típusa, formái és funkciói; X02 A kizsákmányoló állam és jog elmélete; X05 A gyarmati függőség alól felszabadult országok államának és jogának elmélete, a nemzeti demokráciák államának és jogának elmélete; X06 A szocialista állam- és jogelmélet; X07 Állam- és jogelmélet a kommunizmusban; X08 A MARX előtti és a nem marxista irányok és kritikájuk.

A *politikai tanok története* c. (XI) főosztály táblázatai³ bizonyos periodizációt is tartalmaznak.⁴ A politikai tanok egyetemes története [(X1 (0))] c. osztályba több ország együttes anyaga kerül. Ennek a résznek további alosztása nincsen. A politikai tanok története a Szovjetunióban c. rész a [X1 (2) 41/43] feudalizmus kifejlődésétől kezdődően az orosz állam, illetőleg a szovjetunió további fejlődésének egyes szakaszain végigmenve rendezi az anyagot. Itt elsősorban irányzatokra, iskolákra történik a bontás és az egyes irányzatokon belül példálózólag neveket, szerzőket is felsorol a táblázat. Elég részletes A szocializmus és a kommunizmus kibontakoztatott építésének politikai tanairól (1917—) szóló rész, amely az egyes szövetséges köztársaságok szerinti földrajzi alosztásban további bontást is ad. Az egyes országok — köztük Magyarország⁵ politikai tanainak története c. rész [X1 (4/8)] kb. ugyanezt a rendszert használja. Az országokat a táblázat egyébként földrészek szerint csoportosítja. Kb. ugyanennek az elgondolásnak felel meg az *Állam- és jogtörténet* [X2] c. főosztály⁶ felépítése.

A jogrendszereket és az egyes jogágakat, valamint a jogtudományi szakágakat rendező rész az egész osztályozási rendszer gerincét jelenti. [X6—X93]. A részek elején a táblázat korlátozottan közös alosztásokat is használ, betű- illetve számjelzéssel.⁷

A jogrendszerek és az egyes jogágak anyagát a táblázatok három főosztályban foglalják össze: X6 A szocialista országok állama és joga; X7 A gyarmati függőség alól felszabadult országok állama és joga; X8 A tőkés országok állama és joga. Ezeknek a részletezése nem egyforma mélységű, mert a szocialista országokra vonatkozó táblázatok természetesen sokkal differenciáltabbak, mint az egyébként igen röviden tagolt felszabadult országok, vagy a tőkés országok táblázatai.

A szocialista országok államáról és jogáról szóló főosztály [X6] két osztályra tagozódik. X62 A szovjet állam és jog; X63 A külföldi szocialista országok állama és joga.

³ A X1 főosztály osztályai következők: X1(0) A politikai tanok egyetemes története; X1(2) A politikai tanok története a Szovjetunióban; X1(4/8) A politikai tanok története az egyes külföldi országokban.

⁴ A rendszerben általában — nemcsak itt, hanem más összefüggésekben is — használt periodizáció a következő: 3 A rabszolgatartó időszak; 4 A feudalizmus időszaka; 5/6 A kapitalizmus időszaka; 5 A kapitalizmus 1640—1917 között; 6 A kapitalizmus 1917 után; 7 A szocializmus (kommunizmus) időszaka.

⁵ A magyarországi politikai tanok c. rész [jelzése X1(4 Vn)] felosztása a következő: 1 A politikai tanok 1944-ig; 101 A marxista politikai gondolkodás; 102 A forradalmi demokraták (ADY Endre, PETŐFI Sándor, TÁNCSECS Mihály stb.); 104 A felvilágosodás kora (BESSENYEI György és társai); 106 A liberálisok (KÖLCSEY Ferenc, KOSSUTH stb.); 109 Más irányzatok képviselői (MARTINOVICS Ignác, SZÉCHENYI István, HAJNÓCZY József); 7 A politikai tanok a szocialista forradalom és a szocializmus építésének időszakában (1949—).

⁶ A főosztály tagozódása: X2 Egyetemes állam- és jogtörténet; X2(2) A Szovjetunió állam- és jogtörténete; X2 (4/8) Az egyes külföldi országok állam- és jogtörténete. Ez utóbbiaknál szintén a földrészek szerinti csoportosítást használja.

⁷ A főbb betűjelzéses korlátozottan közös alosztások: a) A marxizmus-leninizmus klasszikusai a szakágról, illetőleg a szóbanforgó tárgyról; b) A kommunista- és munkáspártok a tudományágról vagy a tárgyról; v) Az adott tudományág elmélete és módszertana. A tudományág és a dialektikus materializmus; g) Az egyes tudományágak története; d) Személyi kérdések.

A főbb számjelzéses korlátozottan közös alosztások: 0 Általános művek; — 0 A jogág tárgya és rendszere; — 1 A jogág, illetőleg a jogintézmény története. A jogszabályalkotás fejlődése; — 2 A jogág vagy a jogintézmény alapvető elvei; — 3 Jogforrások (formák) (itt egész részletes további bontás követi a jogszabályalkotás menetét); — 4 A jogi norma és a jogviszony; — 5 Az adott intézmény, szerv vagy szervezet helye a jogrendszerben, feladata és funkciói; — 6 A szerv létrehozása, átszervezése és megszüntetése; — 7 Szervezeti kérdések (tagság, káderek); — 8 Az igazgatási eljárás, ügyintézés és technika; — 9 A munkaszervezés, tevékenység.

A szovjet jogrendszeren belül a táblázatok a mai szovjet tudományos jogrendszernek megfelelő alosztályokra tagozódnak.⁸ Ezeket a részeket is megelőzik a már említett jelzéssel ellátott általános kérdések. A táblázatok az egyes jogágakon belül kb. a jogrendszer mostani tagozódásának megfelelő további (az X62 jelzés mellett legfennebb hat számjegyű) alosztásokat adnak. A Külföldi szocialista országok állama és joga elnevezésű alosztály [X63] általában ugyanezt a felosztást követi.

A gyarmati függőség alól felszabadult országok számára a táblázat elsősorban országok szerinti földrajzi alosztást ad. Az országokon belül az anyag a szovjet jogrendszerből már ismert tagolással (0—9) bontható tovább. A tőkés országok államáról és jogáról szóló táblázati részek szintén ennek a jogági felosztásnak felelnek meg.⁹

A nemzetközi jog a X91 jelzet alatt szerepel. Az osztály a szovjet tudományos rendszernek megfelelő alosztályokra tagozódik. Az alosztályok szintén erősen bontottak,¹⁰ s emellett többkombinációs (idő, hely stb.) továbbbontási lehetőségek vannak. A nemzetközi magánjog (X93) viszont csupán a legfontosabb alosztási lehetőségeket veszi figyelembe.¹¹

III. Figyelemreméltó a kiadvány technikai apparátusa is, amely a mű terjedelmének több mint egynegyedét teszi ki. Az egészen részletes és nagyterjedelmű tárgymutató (272—360. old., kéthasábosan) mellett a munka külön névmutatóval (irányzatok, iskolák képviselői, fontosabb szerzők stb.) könnyíti meg a szakozók nehéz munkáját s e téren megszívlelendő példát mutat hazai vonatkozásban is, ahol nem mindig fordítunk kellő figyelmet a hasonló jellegű munkák kezelhetőségére mint nagyon fontos szempontra, s nem a sokszor terjengős szöveges részeket rövidítjük meg, hanem a mutatók terjedelmével takarékoskodunk.

IV. Az új táblázatok gyakorlati alkalmazására egyes szovjet nagykönyvtárakban már sor is került. Egyelőre a kurrens anyag feldolgozását kezdték meg, de a rekatalogizálás is ezzel párhuzamosan fog folyni. Az egész könyvtári anyag feldolgozása még hosszú idő kérdése, az egységes osztályozási rendszer megteremtése a szovjet könyvtári munka szempontjából új időszakot nyit. A szovjet osztályozási rendszer táblázatainak

⁸ A szovjet állam és jog c. fejezet alosztályai pl. a következők: X620 Szovjet államjog. A szovjet építés; X621 Szovjet államigazgatási jog X622 Szovjet pénzügyi jog; X623 Szovjet polgári jog; X624 Szovjet családjog; X625 Szovjet földjog; X626 Kolhozjog; X627 Szovjet munkajog; X628 Szovjet büntetőjog. Kriminológia. A javító-nevelő munka joga; X629.0 A bírósági szervek rendszere a Szovjetunióban; X629.1 Az ügyészség szerveinek rendszere a Szovjetunióban; Y629.2 Szovjet polgári eljárásjog; X629.3 Szovjet büntető eljárásjog; X629.4 Szovjet kriminalisztika; X629.5 Híres perek a Szovjetunióban; X629.6 Igazságügyi statisztika. Itt megjegyzendő, hogy a táblázat — anélkül, hogy elfogadná az ún. törvénykezési jog sokat vitatott koncepcióját illetőleg főfogalmát — lényegében egy szám alá sorolja a törvénykezési jog egyes elemeit (szervezet, eljárások).

⁹ A főosztály további tagozódása: X80 Államjog; X81 Államigazgatási jog; X82 Pénzügyi jog; X83 Polgári és kereskedelmi jog; X87 Munkajog; X88 Büntetőjog. Katonai büntetőjog. Kriminológia. Börtönügy; X891 Igazságügyi szervezet; X892 Polgári eljárásjog; X893 Büntető eljárásjog; X894 Kriminálisztika; X895 Híres perek; X896 Igazságügyi statisztika.

¹⁰ Az osztály tagozódása: X910 A nemzetközi jog alanyai; X911 A lakosság kérdései a nemzetközi jogban; X912 A terület kérdései a nemzetközi jogban; X913 A külkapcsolatok állami szervei; X914 A nemzetközi szerződés; X915 A nemzetközi konferenciák. A nemzetközi szervezetek; X916 Nemzetközi együttműködés szakkérdésekben; X917 A nemzetközi viták békés elintézési módjai; X918 A béke biztosításának kérdése a nemzetközi jogban; X919 A háború és a nemzetközi jog.

¹¹ X930 Általános rész; X931 Tulajdonjog; X932 Kötelmi jog; X933 Szerzői jog. Találmányi jog, Védjegyjog; X934 Családjog; X937 Munkajogi kérdések a nemzetközi magánjogban; X938 Öröklési jog; X939 Nemzetközi polgári eljárásjog.

megjelenése a táblázatoknak a katalógusépítés terén vitt s már kiemelt gyakorlati jelentősége mellett a könyvtári osztályozás általános fejlődése szempontjából ezen túlmenően azért is fontos esemény, mert ez az első egészen részletes és — legalábbis a könyvtári anyag szempontjából kellően differenciált — gyűjteménye a szocialista jogban kifejlesztett új, sajátos jogfogalmaknak, jogintézményeknek. Mindez az ETO társadalomtudományi táblázatainak küszöbön álló reformja szempontjából is igen fontos, mert ez a fogalom-katalógus „szókinestár” — megfelelő rendszerezéssel és logikus besorolással — az ETO táblázatok továbbfejlesztésénél is sok tekintetben felhasználható.

NAGY LAJOS

Tíz éves a Humboldt Egyetem Könyvtártudományi Intézete. A német tudomány^s könyvtárakban 1893 óta szervezett könyvtárosképzés folyik, ennek lényege két évi könyvtári gyakornokoskodás volt az egyetem elvégzése után. A Német Demokratikus Köztársaságban csak a fasiszta állam széthullása után kezdtek vitázni arról, hogy megmaradjanak-e az addigi rendszer mellett, az abszolutorium utáni könyvtárosképzésnél vagy pedig szovjet mintára bevezessék az egyetemen a könyvtárosi szakot. Az előnyök és hátrányok gondos mérlegelése után az utóbbi mellett döntöttek. 1955-ben megkezdődött a berlini Humboldt egyetemen a szervezett könyvtárosképzés, s ezzel kapcsolatban 1955. november 1-én megalakult ott a Könyvtártudományi Intézet. A tíz éves jubileum alkalmából a *Zentralblatt für Bibliothekswesen* ünnepi számot adott ki, s ebben Horst KUNZE professzor számol be az azóta végzett munkáról.

A legsürgősebb feladat a tanterv megállapítása volt. Az első évek a kísérletezés jegyében teltek el. 1959-re kialakult egy végleges tanterv, ezt azután 1964-ben még módosították. A fő tárgy öt éven át a könyvtártan (Bibliothekslehre). Ehhez járul az első két évben a könyvtártörténet és a könyvismeret (Buchkunde). Ez utóbbi tárgy összegezi a könyvről szóló legkülönbözőbb tudnivalókat, így a paleográfiát, frás- és könyvtörténetet, a kódexekről, ősnymtatványokról szóló ismereteket, a kötetéstörténetet, a modern könyvművészetet stb. A harmadik és negyedik év tárgyai az általános bibliográfia, a tájékoztatás, a dokumentáció és a tudományelmélet (Wissenschaftslehre, vagyis a tudományok története, osztályozása és szervezése) összefüggésben a szakbibliográfiákkal. A két utolsó évben magasabb fokú szemináriumi gyakorlatok keretében szakosított képzés folyik a könyvismeret, valamint a könyvtári gyakorlat egyes részeinek (könyvtári technika, könyvtárvezetés, tájékoztató munka stb.) alaposabb elsajátítására. Igen lényeges követelmény az idegen nyelvekben való jártasság. Az Intézet ebből a célból, angol, francia, orosz és latin nyelvű szakszövegeket állított össze, és adott ki.

A végzett hallgató két évig alacsonyabb fizetéssel asszisztensi besorolásban dolgozik valamelyik tudományos könyvtárban. Ezalatt szűkebb munkaterülete valamelyik speciális részéről dolgozatot ír, s ezt az a könyvtár, ahol dolgozik, és a Könyvtártudományi Intézet közösen bírálja meg.

1965 áprilisa óta minisztertanácsi határozat kötelezi az Intézetet, hogy társadalomtudományi vonalon dokumentálistákat képezzen ki. Ezeknek alap kiképzése azonos a könyvtárosokéval, különleges tárgyaik csak a második, harmadik évtől kezdődnek. (A műszaki és természettudományi dokumentálisták képzése még nincs megnyugtatóan megoldva, a tervek szerint a drezdai műszaki egyetemre fogják ezt bízni.)

Az Intézet különleges, az egyetemi oktatással össze nem függő feladatai közt megemlítendő, hogy jegyzékbe vették a tudósoknak és íróknak az NDK könyvtáraiban őrzött hagyatékát.

KUNZE professzor beszámolója után a *Zentralblatt* hasábjain az Intézet professzorai és docensei részletesen ismertetik az egyes tanszékek (Könyvtártan—bibliográfia, tájékoztatás, dokumentáció — könyvismeret — könyvtártörténet — tudományelmélet) problémáit és terveit, végül jelentést olvashatunk az Intézet kutatómunkájáról, könyvtáráról és tagjainak publikációiról.

VÉRTESY MIKLÓS

Két nyugatnémet könyvtári intézmény jubileuma. A *Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie* c. szakfolyóirat két legutóbb megjelent külömfüzetét neves nyugatnémet könyvtári intézményeknek szenteli, évfordulóik alkalmából.

A *Die Deutsche Bibliothek 1945—1965* c. kötet (Sonderheft 3.) — egyúttal „Festgabe” H. W. EPPELSHEIMER 75. születésnapjára — a majnai Frankfurtban működő nyugatnémet nemzeti könyvtár történetét adja. A könyvtár elsősorban politikai okoknak köszönheti létét: a nyugatnémet állam szükségesnek vélte, hogy a lipcei Deutsche Bücherei-hez hasonló intézményt hozzon létre.

A kötetet szerkesztő K. KÖSTER tanulmánya ismerteti a könyvtár fejlődéstörténetét. Feleslegesen élehangú, politikai polémiára emlékeztető sorai nem tudják sem kétségesse tenni a lipcei intézmény anciennitását, sem bizonyítani a frankfurti könyvtár kizárólagos illetékességét.

A könyvtár megőrző jellegű (Archivbibliothek) s elsősorban a német vonatkozású termést gyűjti s dolgozza fel bibliográfiailag. Alapgyűjtőköre az 1945. április 8. óta belföldön megjelent német és idegen nyelvű, valamint a külföldön megjelent német nyelvű és -vonatkozású irodalom. Tanulságosak az önkéntes beszolgáltatásról (mint a beszerzés egyik főforrásáról) olvasható sorok: az üzleti szellem kifogásolja az ellenszolgáltatás nélküli beszolgáltatást; a „demokratikus”-nak minősített önkéntes beszolgáltatási rendszer viszont nem biztosítja még a viszonylagos teljességet sem. A reklamációknak mintegy 30%-a eredménytelen marad.

A közel kétszáz főnyi személyzettel dolgozó könyvtár állománya az 1964. évi adatok szerint mintegy 750 000 kötet; az év folyamán 55 317 olvasó 128 345 kötetet használt. A tájékoztató szolgálat a beérkezett kérések 90%-ára adott pozitív választ. A magas létszámot a könyvtár intenzív bibliográfiai munkássága teszi indokolttá: gondozásában jelennek meg olyan kiadványok, mint a *Bibliographie der Deutschen Bibliothek*, a *Deutsche Bibliographie* (s ezek különböző kumulációi), folyóiratbibliográfiák és a *Das Deutsche Buch* alcímű kitérő ajánló bibliográfia.

A többi szerzők a könyvtár különböző fő- és mellékfunkcióit ismertetik, így többek között az 1933—1945 évek ún. „Exil-Literatur”-jának gyűjtési munkálatait, valamint a könyvművészeti különgyűjteményt.

A *Fünfzehn Jahre Bibliotheksarbeit der Deutschen Forschungsgemeinschaft 1949—1964* c. kötet (Sonderheft 4.) egy elődjeiben is nagymultú német tudományos intézmény könyvtártámogató tevékenységét ismerteti. Az intézmény az 1920-ban létesített, hasonlóan nehéz körülmények között 1949-ben új életre keltett Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft-nak s az 1949-ben keletkezett Forschungsrat-nak az egyesítéséből született meg 1951-ben. Mindkét előd-intézménynek az volt a feladata, hogy a háborús események következtében működésképtelenné vált német tudományos szervezetet lábra állítsa s megteremtse többek között a tudományos munka könyvtári bázisait.

D. OERTEL tanulmánya jelzi, hogy a szervezetet könyvtári munkájában tanácsadószervként egy könyvtári bizottság támogatja, melynek 12 tagja közül 8 könyvtár-igazgató s mely számos szakmai albizottságot működtet. Végrehajtószerve az ún. „Bibliotheksreferat”, mely 20 főből áll; belföldi osztálya a bizottságok határozatainak végrehaj-

tásával, külföldi osztálya külföldi csere- és egyéb kapcsolatok ápolásával foglalkozik. A szervezet általában kérelem alapján, a jelentkező kritikus pontokon nyújt anyagi és tanácsadási támogatást.

Működése során a szervezetnek számos oly kérdéssel is foglalkoznia kellett, melyek csupán tudományszervezési vonatkozásúak. H. TIEMANN tanulmánya így érdekes bepillantást nyújt a nyugatnémet gyűjtőköri munkálatokba s megadja a jelenleg érvényes gyűjtőköri felosztást. Egy másik tanulmány a fontossági csoportokba sorolást is ellátó folyóiratbizottság munkáját ismerteti. Figyelemreméltóak — s az intézmény egyik nem mindennapos területére mutatnak W. GRÜNWALD tanulmánya s annak mellékletei a tudományos könyvtárak költségvetési normáinak kialakíthatóságáról, a beszerzés, állományvédelem és személyzet vonatkozásában. Beszerzési téren átlagárakkal számolnak (p. o. egy műszaki folyóirat 55,— DM, egy társadalomtudományi folyóirat 40,— DM). A személyi szükségletet az állomány, az évi gyarapodás és a használat adatai alapján próbálják normásítani. Több kisebb tanulmány után ismét D. OERTEL nyújt áttekintést a szervezet által támogatott területekről, az 1949 óta befektetett összegekről. A tekintélyes összeg (37,5 millió DM) mintegy 75%-át állománygyarapításra fordították.

A tudománytörténeti és -szervezési szempontból jelentős kötet hangvétele szigorúan akadémikus s örvendetes módon kerül minden bántó stílárius elemet.

TÓTH ANDRÁS

Az AIBM varsói kongresszusa. Az AIBM — a Zenei Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége — 1966. szeptember 4—8. között Varsóban tartotta évi kongresszusát, melyet jelentős eseménynek könyvelhetünk el. Először fordult elő ugyanis a szervezet történetében, hogy ülését szocialista országban tartja. Az ötnapos értekezletsorozaton számos fontos kérdést tárgyaltak meg a különböző (szakkönyvtári, közművelődési könyvtári, hangfelmértári, RISM, RILM, dokumentációs központok, himnológiai) munkabizottságokban. Különösen fontosnak tűnik két mozzanat. Az 1967. január 1-ével Barry S. BROOK professzor vezetésével induló RILM (*A Zenetudományi Szakirodalom Nemzetközi Forrástárjára*) munkájának részletes ismertetése, melyet gépi indexelési eljárással két sorozatban indítanak meg. Az egyik sorozat a tulajdonképeni index, a másik az abstracts, melyek anyagát a különböző nemzeti dokumentációs intézmények, könyvtárak, vagy más szervek útján kívánják összegyűjteni. A másik fontos esemény egy, az AIBM keretén belül létesítendő Osztályozási Bizottság előkészítő munkájának megindítása. Az 1967. évi Salzburgban rendező kongresszusra elkészítendő széles körű, a jelenlegi világhelyzetet értékelő áttekintést PETHES Iván foglalja össze, Hans-Martin PLESSKE (Deutsche Bücherei, Leipzig) közreműködésével. A kongresszus nagy érdeklődéssel kísért előadásait és vitáit, valamint az igen igényes és jó előadásokat, kiállításokat a mintegy 120 delegátusból álló közönség nagy tetszéssel fogadta.

π

Lengyel ex libris kiállítás. Azoknak, akik szeretik a szép könyvet és szeretik a kisgrafikát: egy-egy ex libris kiállítás mindig ünnep. Örvendetes jelenség, hogy ezek az eddig oly ritka ünnepek mostanában gyakrabban és csaknem szabályos időközökben ismétlődnek. Az 1964 szeptemberében az Országos Széchényi Könyvtárban rendezett exlibris kiállítást tekinthetjük a fellendülés kiindulási pontjának. Az Országos Széchényi Könyvtár és a Kisgrafika Barátok Köre együttműködésével két év alatt már az ötödik exlibris kiállításra került sor, s mindegyikhez katalógus is készült.

A kiállítások periodikussá váló jellegének már csak azért is örülünk, mert ezek nemcsak a nagyobb érdeklődés felkeltésére alkalmasak, hanem arra is, hogy eloszlassák azokat a téves nézeteket, amelyek az ex libris művészet „exkluzív”, „nem akárkinek való” voltával kapcsolatosak. Ebből a szempontból is nagyon szerencsés az a tény, hogy a kiállítás éppen a modern lengyel ex libris művészetből ad ízelítőt. A lengyel grafika formanyelvére ugyanis a friss, elfogulatlan, korszerű és merész újítókedvű vonások jellemzőek.

31 tabló, mindegyiken 8–10 ex libris, összesen négyszázhetvenkét db. kisgrafika a Malborki Múzeum gyűjteményéből. Ezt a mennyiségileg is impozáns anyagot huszonnégy mester neve fémjelzi. A legelső, ami szembeötlik: az ex librisek tematikája rendkívül változatos. Tejesen hiányzik a kulturális hordalékanyag, amely igen gyakran megtalálható hazai ex libris termésünkben. A nálunk oly gyakori könyvábrázolások elmaradnak, vagy ha nagynéha jelentkeznek is, akkor is csupán mellékesen, soha sem főmotívumként. Az ábrázolások sűrítetten adnak vissza egy-egy hangulatot, pillanatnyi benyomást vagy ötletet, néha címerjellegűek, máskor a humor ellenállhatatlan erejével hatnak.

Az előadás-, a felfogásmód legalább ilyen változatosságot mutat, mint az ábrázolások tárgya. Vannak lapok, amelyek a román stílus nagyvonalúságával és merev nehézségével szinte kőszzerűen súlyossá teszik a maguk néhány négyzetcentiméterét, mások egészen az Európán kívüli népek buja vegetációit idéző ábrázolásmódját juttatják eszünkbe. De felfedezhetjük az absztrakt grafika stílusjegyeit is. Az összkép azonban mégis egységes, függetlenül az esetleges stílusjegyeiktől: szabad, levegős, merész és vidám, de mindenképpen megújult és korszerű.

Változatosság jelentkezik az alkotások anyagában és technikájában. Kínai rizspapír, durva fatartalmú és finom merített papír, itatós és pergament. A technikai eljárások: rézmetszet és rézkarc, fa- és linómetszet, litográfia, foto-offset nyomat.

És: színes ex librisek. Nálunk még kevésbé elterjedt műfaj. Némi idegenkedést vált ki; úgy tűnik, hogy az ex libris jóértelemben vett igényességével és előkelőségével kevésbé egyeztethető össze ez a kissé harsány, plakátszerűnek tűnő előadásmód. Némelyik egyetlen bőröndcímkeré emlékeztet.

Örömmel láttunk a magángyűjtők mellett a legkülönbözőbb intézmények (könyvtár, politechnikai intézet, autókлуб stb.) kifejező ex-libriseit is. Nálunk az ex libris-művészet legújabb fellendülése még nagyon kevés pártfogást talált az intézményekben, a kiállítások tanúsága szerint kevés megrendelő került ki közülük.

Mindent összevéve: a hazai ex libris művészet bőségesen meríthet azokból a tanulságokból, amelyeket egy ilyen reprezentatív seregszemle nyújt.

H. LAKATOS ÉVA

Kiállítás a nyomdászkönyvtár 100 éves jubileuma alkalmából A Nyomda-, a Papír- és a Sajtó Dolgozó Szakszervezete 1966-ban ünnepelte könyvtára alapításának 100 éves évfordulóját. Az első magyar munkáskönyvtár hagyományaihoz méltó emlékülennésség és kiállítás keretében emlékeztek meg a szakma képviselői és a könyvtár munkatársai az elődök küzdelmes és eredményes munkájáról.

A kiállítás gerincét a könyvtár történetét bemutató dokumentumok alkotják. 1865-ben alakult meg a Nyomdászok Önképző Egylete, az első hazai munkás kultúregylet, mely a „Művelődéssel a szabadságért!” oszályharcos jelszavát írta zászlajára. Egy év múlva szervezték meg az egyet könyvtárát, mely a kezdeti 500 kötetről a századfordulóra már 11 000 kötetes gyűjteménnyé fejlődött. A korabeli „népkönyvtárakkal” szemben itt színvonalas irodalmat adtak a munkások kezébe, először juttatva el közvetlenül a dolgozókhöz a baloldali szocialista írók műveit. A tárlókban kiállították a könyvtár

kezdeti korszakából származó könyveket: ROUSSEAU mellett MARX és ENGELS művei, valamint CSERNISEVSKIJ, LASSALLE, BABEL, MEHRING és DARWIN írásai láthatók. A külföldi szépprózát már korán a haladó szellemű írók képviselték, elsősorban ZOLA, majd GORKIJ. A szakmai műveltség emelésére kezdettől fogva nagy gondot fordítottak, e célból szerezték be a fontosabb nyomdászati és nyomdászattörténeti szakmunkákat járatják a szaklapokat. E gyűjtemény 1941-ben külön szakkönyvtárrá szerveződött s máig egyik leggazdagabb gyűjteményünk a tipográfia terén.

Régi tagsági lapokon, kölesönzési kártyákon, a gyakran kiadott nyomtatott katalógusokon, a könyvtár korabeli képein, a *Typographia* c. nyomdászlap könyvtári vonatkozású cikkein vándorol a tekintet, s nyomon kísérheti a kezdeti hősi korszak évtizedeit, majd az első világháború előtti virágkort, amikor 1909-ben 1 192 beiratkozott olvasónak 59 600 kötetet kölcsönöztek. A két háború közötti idő a hanyatlás korszaka: a szakszerkezeti mozgalom hanyatlása következtében a munkások többé már nem tömörültek a mozgalom és annak központi könyvtára köré. A nyomdász-könyvtárosok azonban a változó körülményekhez is tudtak alkalmazkodni: jelentős baloldali írók közreműködésével, mint BENEDEK Marcell, HATVANY Lajos és MÓRA Ferenc, sikeres irodalmi előadásokat szerveztek, a vidéki nyomdászok közé pedig vándorkönyvtárak útján juttatták el a könyveket. Képek, adatok illusztrálják a szakszerkezeti könyvtári mozgalom felszabadulás utáni fejlődését: 1965-ben 4009 szakszerkezeti könyvtárban 5 321 200 kötet között válogathatott 558 100 beiratkozott olvasó.

A kiállítás anyaga jól érzékelteti a könyvtár összefonódottságát a munkásmozgalommal. A nyomdászok, mint az ipari munkásság legműveltebb rétege, mindig is élen jártak az osztályharcban. A mozgalom sorsában mindenkor osztozott a nyomdász-könyvtár is: 1898-ban átmenetileg a rendőrség lefoglalta az egész könyvtárat, a Tanácsköztársaság bukása után évekig zárva maradt. Az 1944 áprilisában elrendelt fasiszta könyvselejtezt a könyvtárosok nem hajtották végre, hanem elrejtették a könyveket.

Végigkíséri a kiállítás a nyomdászok társadalmi, szakmai és kulturális egyesületi életét és tevékenységét is. Az először 1860-ban megtartott János-ünnepély, az 1870-ben alakult Pest-Budai Továbbképző Egylet, a munkásdalárda, a színjászó csoport, a nyomdászok Gutenberg zenekara, az 1927-ben alakult munkás szavalókórus mind valamilyen formában kapcsolódott a könyvtárhoz.

Megemlékezik a kiállítás a könyvtár áldozatkész munkásairól, a nyomdász-könyvtárosokról is, akik napi munkájuk után, fizetség nélkül végezték munkájukat. Az első könyvtárosok MAYER János és TÜRKE József voltak. A választott könyvtárosok mindig a nyomdász szakegylet legkiválóbb tagjai közül kerültek ki. Közülük FRÖLICH Sámuel még az első világháború előtt kezdett dolgozni s egészen a legutóbbi évekig viselte hivatalát, a szakkönyvtárat 1942 óta — ma is — VÉRTES Jenő vezeti.

Néhány tárlóban nyomdászattörténeti anyagot is talál a szemlélő, inkább csak rövid jelzés formájában, mintegy a szakma illusztrálására. Egy ADY-vers kéziratán ötleletesen mutatják be a gondolat útját a nyomdai megjelenésig. Az ADY-kéziratot az egykori lelkes nyomdászok őrizték meg. A könyvtár kéziratári gyűjteményében még igen sok jeles írónk kézírata megtalálható, valamennyi a nyomdászok gyűjtéséből. Egy másik tárló a legutóbbi évek díjnyertes legjobb magyar könyveit sorakoztatja fel.

A kiállítás megnyitásakor rendezett bensőséges hangulatú emlékünnepelet — melynek egyik külföldi vendége Heinz OEHLEK, a Nyomdaipari Dolgozók Nemzetközi Konzultatív Konferenciájának elnöke volt — a könyv dícséretének szentelt művészi műsor követte.

SOMKUTI GABRIELLA